Emilia Rozwadowska[1], Elżbieta Krajewska-Kułak[1], Ewa Kropiwnicka[2], Agnieszka Lankau[1], Jolanta Lewko[1], Krystyna Kowalczuk[1], Anna Baranowska[1], Magdalena Anna Chilicka[3], Katarzyna Van Damme-Ostapowicz[1], Helena Tołoczko[4], Anna Wiśniewska[5], Marta Trypuć[6], Katarzyna Kaniewska[7]

[1]Zakład Zintegrowanej Opieki Medycznej Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku
[2]Biuro Promocji i Rekrutacji Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku
[3]Klinika Neonatologii i Intensywnej Terapii Noworodka Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku
[4]Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku
[5]Studenckie Koło Naukowe Wolontariuszy Medycznych działające przy Zakładzie Zintegrowanej Opieki Medycznej Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku
[6]Klinika Radiologii Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku
[7]Klinika Rehabilitacji Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku

Ocena znajomości ustawy o zawodzie pielęgniarki i położnej przez studentów pielęgniarstwa i położnictwa oraz pielęgniarki i położne

Evaluation of knowledge about Act on the Professions of Nurse and Midwife by nursing and midwifery students, nurses and midwifes

STRESZCZENIE

Wstęp. Znajomość powszechnie obowiązujących przepisów dotyczących zawodów pielęgniarki i położnej ma istotne znaczenie zarówno dla studentek pielęgniarstwa i położnictwa, jak i czynnych zawodowo pielęgniarek.

Cel pracy. Analiza wyników znajomości ustawy z dnia 15 lipca 1996 roku o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz.U. z 1996 r. nr 91, poz. 410) przez studentów pielęgniarstwa i położnictwa studiów licencjackich oraz pielęgniarki studiujące na magisterskich studiach uzupełniających i czynne zawodowo położne.

Materiał i metody. Badania przeprowadzono wśród 129 studentów kierunku pielęgniarstwo, położnictwo oraz czynnych zawodowo pielęgniarek i położnych. W badaniach zastosowano autorski kwestionariusz składający się z części ogólnej oraz zasadniczej.

Wyniki. Na podstawie uzyskanych wyników stwierdzono między innymi, że większość respondentów słusznie uznała za fałszywe stwierdzenie: „Pielęgniarka/położna będąca obywatelem państwa członkowskiego UE nie może uzyskać na terenie Polski prawa wykonywania zawodu", podobnie jak: „Obowiązek tajemnicy zawodowej pielęgniarki/położnej ustaje z chwilą śmierci pacjenta". W przypadku problemu: „Podjęcie wykonywania zawodu pielęgniarki/położnej po upływie 5 lat od ukończenia stażu podyplomowego lub po przerwie w wykonywaniu zawodu dłuższej niż 5 lat jest niemożliwe" wykazano znaczną niewiedzę wśród respondentów. W kwestii, że „Pielęgniarka ma obowiązek udzielić pomocy w każdym przypadku niebezpieczeństwa utraty życia, poważnego uszczerbku na zdrowiu pacjenta, zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi" prawie wszyscy badani odpowiedzieli poprawnie, tak jak w przypadku, że „Pielęgniarka/położna nie ma obowiązku poinformowania pacjenta o jego prawach". Stwierdzenie mówiące, że „W wyjątkowych przypadkach pielęgniarka/położna ma prawo odmówić wykonania zalecenia lekarskiego, podając niezwłocznie przyczynę odmowy na piśmie", poprawnie oceniło aż 100% położnych i większość pozostałych grup badanych.

Wnioski. Przeważająca większość badanych wykazała dużą znajomość przepisów obowiązujących pielęgniarki i położne. Najwięcej poprawnych odpowiedzi spośród badanych udzieliły studentki II roku studiów licencjackich pielęgniarstwa. Pytanie, na które udzielono najmniej poprawnych odpowiedzi, dotyczyło podjęcia wykonywania zawodu po upływie 5-letniej przerwy.

Problemy Pielęgniarstwa 2010; 18 (4): 443–454

Słowa kluczowe: studenci pielęgniarstwa, studentki położnictwa, pielęgniarki, położne, prawo medyczne

Adres do korespondencji: dr n. o zdr. Emilia Rozwadowska, Zakład Zintegrowanej Opieki Medycznej, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, ul. M. Curie-Skłodowskiej 7a, 15–096 Białystok, tel. (85) 748 55 28, e-mail: emilia.rozwadowska@umb.edu.pl

ABSTRACT

Introduction. Knowledge of valid regulations about nurse and midwife profession has fundamental meaning for nursing and midwifery faculty students as well as for practicing nurses and midwifes.

Aim of study. Results analysis about knowledge of Act on the Professions of Nurse and Midwife (Journal of Laws of July 30, 1996) by bachelor nursery and midwifery students, master nursery students and working midwifes.

Material and methods. Research was made on 129 bachelor nursery and midwifery students, master nursery students and working midwifes. For research was used original made questionnaire consisted of two parts: general and principal.

Results. Obtained results enabled statement that most of the respondents recognised as false statement "nurse/midwife being European Union citizen cannot get profession licence in Polish territory", similarly as "nurse and midwifery professional secret duty ceased in the moment of patent's death". According to problem "taking up nursery and midwife profession after 5 years break from diploma practise or after break in doing profession longer than five years is impossible" was shown considerable respondents ignorance. In issue that "nurse I obliged to give help in every case of risk of life, patent's serious health injury according to own professional qualifications" almost all of the respondents answered correctly, just like in case that "nurse and midwifery are obliged to inform patient about his rights". Statement saying that "in extraordinary situations nurses and midwifes have a right refuse of doctor's commend giving immediately reason of refusal on paper", correctly judged 100% midwifes and most of other researched groups.

Conclusions. The greatest majority of responders pointed big knowledge of valid regulations for nurses and midwifes. The most of correct answers among of responders gave students from 2nd year of bachelor midwifery studies. Midwifery students gave more correct answers than nursery students. Question, in witch was given the least correct answers was connected with juridical restrains about legal form of health service.

Conclusions. Predominant number of respondents proved broad knowledge of obligatory regulations about nursery and midwifery. Bachelor nursing students of the second year gave the most correct answers. The most intricate question turned out to be the inquiry about taking up nursig or midwifery profession after 5 years break.

Nursing Topics 2010; 18 (4): 443–454

Key words: nursery students, midwifery students, nurses, midwifes, medical law

Wstęp

Starożytni Rzymianie zwykli mawiać: „*Ignorantia iuris nocet*" („Nieznajomość prawa szkodzi") [1]. Powyższą sentencję, aktualną również współcześnie, należy odbierać nie tylko jako konieczność znajomości podstawowych obowiązków i przywilejów obywatelskich, ale również ustawodawstwa zawodowego.

Pielęgniarki i położne należą do istotnej społecznie grupy zawodowej. Pielęgniarstwo jako nauka humanistyczna umożliwia w relacjach człowiek–człowiek łączenie i integrowanie nauki z pięknem, sztuką, etyką i estetyką [2]. Pojmując zawody pielęgniarki i położnej w kontekście humanistycznym, nie można się ograniczać jednak tylko do znajomości zasad etycznych i moralnych, ponieważ humanistyczny aspekt zawodu to również samoświadomość swojej samodzielności zawodowej oraz wynikających stąd obowiązków [3]. Należy podkreślić, że prawo medyczne podlega ustawicznym zmianom, jakie wynikają z trwających reform w ochronie zdrowia, szkolnictwie medycznym, stałego dbania o podnoszenie jakości i warunków wykonywanych świadczeń, a także z dostosowania prawa wewnętrznego do obowiązującego w Unii Europejskiej. Pielęgniarki i położne należą do najliczniejszej grupy profesjonalistów medycznych, wykonujących samodzielnie zadania zawodowe. W związku z tym znajomość prawa medycznego i jego stosowanie są podstawową kwestią w wykonywaniu tych zawodów, natomiast nieznajomość praw i obowiązków może mieć poważne konsekwencje prawne i moralne, w tym zagrażające bezpieczeństwu pacjentów [4].

Pierwszym aktem prawnym regulującym w Polsce niepodległej status prawny pielęgniarki i zasady wykonywania zawodu była ustawa z 21 lutego 1935 roku o pielęgniarstwie, wprowadzająca jednolitą definicję pojęcia praktyki pielęgniarskiej, a także kryteria kształcenia i wykonywania zawodu [cyt. za 5]. Została ogłoszona w Dzienniku Ustaw z 16 kwietnia 1935 roku, a weszła w życie z dniem 17 lipca 1935 roku [6]. Ustawa obowiązywała przez 61 lat — do 1996 roku. Została jedynie 2-krotnie znowelizowana, w tym po raz pierwszy w 1938 roku [wprowadzenie dodatkowego artykułu (20 a) dotyczącego przyznawania prawa wykonywania zawodu pielęgniarki byłym obywatelkom Republiki Czeskosłowackiej, które uzyskały obywatelstwo polskie pod warunkiem dokonania rejestracji przed 1 marca 1939 r.], a drugi w 1991 roku i dotyczyło to wprowadzenia samorządu zawodowego pielęgniarek i położnych [7]. Dnia 5 lipca 1996 roku uchwalono ustawę o zawodach pielęgniarki i położnej, która zastąpiła wcześniejszą ustawę z 1935 roku o pielęgniarstwie oraz rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 16 marca 1928 roku o położnych, i od tego czasu w jednym akcie prawnym zawarto normy dotyczące zawodów pielęgniarek i położnych [8].

Ustawa była wielokrotnie nowelizowana, a w 2001 roku ogłoszono jej tekst jednolity, który dotychczas poddano już kilkukrotnym zmianom.

Do podstawowych aktów prawnych regulujących sytuację prawną pielęgniarek i położnych należą:
— z zakresu prawa europejskiego:
  • Dyrektywa 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7 września 2005 roku w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych [9];
— Ustawy:
  • Ustawa o samorządzie pielęgniarek i położnych;
  • Ustawa o zasadach uznawania kwalifikacji zawodowych nabytych w państwach członkowskich Unii Europejskiej [10];
— Rozporządzenie w sprawie stażu adaptacyjnego i testu umiejętności w toku postępowania o uznanie kwalifikacji do wykonywania medycznych zawodów regulowanych [11];
— Obwieszczenie Ministra Zdrowia z dnia 17 lipca 2007 roku w sprawie wykazu dyplomów, świadectw i innych dokumentów potwierdzających posiadanie formalnych kwalifikacji do wykonywania zawodu pielęgniarki, położnej przez obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej, państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA, *European Free Trade Association*) — stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym i Konfederacji Szwajcarskiej [12].

Do czasu uchwalenia ustawy z dnia 5 lipca 1996 roku o zawodach pielęgniarki i położnej [13], regulację omawianych profesji określały Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 marca 1928 roku o położnych [14] oraz ustawa z dnia 21 lutego 1935 roku o pielęgniarstwie [6]. Środowisko pielęgniarek i położnych jako pierwsze (przed lekarzami) doprowadziło do zmiany ustawy zawodowej. Wchodząc w życie w 1996 roku, zmieniła ona radykalnie, wręcz rewolucyjnie, pozycję pielęgniarek i położnych wśród pracowników służby zdrowia [15].

Obecnie trwają prace nad nowelizacją ustawy o zawodach pielęgniarki i położnej. Projekt nie wprowadza znaczących zamian, ale porządkuje istniejące już przepisy i podkreśla samodzielność powyższych zawodów medycznych. W związku z tym wskazane wydaje się prowadzenie badań mających na celu sprawdzenie znajomości aktualnie funkcjonującej ustawy o zawodach pielęgniarki i położnej.

Cel pracy

Celem pracy była analiza wyników znajomości ustawy z dnia 15 lipca 1996 roku o zawodach pielęgniarki i położnej przez studentów kierunków pielęgniarstwa i położnictwa studiów licencjackich oraz pielęgniarki studiujące na magisterskich studiach uzupełniających i czynne zawodowo położne.

Materiał i metody

Badania przeprowadzono wśród 129 studentów licencjatu pielęgniarstwa, 43 studentek licencjatu położnictwa, 74 pielęgniarek studiujących na magisterskich studiach uzupełniających, w tym pracujących zawodowo, oraz 27 czynnych zawodowo położnych.

Do badań użyto autorskiego kwestionariusza ankietowego składającego się z dwóch części — ogólnej oraz zasadniczej. Część ogólna zawierała 7 pytań dotyczących: wieku, miejsca zamieszkania, wykształcenia, a w przypadku absolwentów — miejsca zatrudnienia, posiadanych specjalizacji, stażu pracy w zawodzie i zajmowanego stanowiska. Część zasadnicza składała się z 10 zdań oznajmujących, odnośnie do których ankietowanych poproszono o zadecydowanie, czy zawarte w nich stwierdzenia są prawdziwe czy fałszywe. Wszystkie stwierdzenia napisano na podstawie ustawy z dnia 15 lipca 1996 roku o zawodach pielęgniarki/położnej [13] i dotyczyły: możliwości wykonywania zawodu pielęgniarki/położnej będącej obywatelem Unii Europejskiej na terenie Polski, podjęcia wykonywania zawodu po upływie 5 lat od ukończenia stażu podyplomowego, obowiązku udzielenia pomocy w każdym przypadku niebezpieczeństwa utraty życia, obowiązku informowania pacjenta o jego prawach, terminu wniesienia odwołania od decyzji okręgowej rady pielęgniarek i położnych, ustania obowiązku tajemnicy zawodowej, formy prawnej prowadzenia grupowej praktyki, ochrony prawnej przewidzianej dla pielęgniarki/położnej, możliwości powstrzymania się o wykonania świadczenia zdrowotnego oraz możliwości odmowy wykonania zlecenia lekarskiego.

Wyniki

Badaniem objęto 129 studentów licencjatu pielęgniarstwa (32 z I r., 71 z II r. oraz 26 z III r.), 43 studentek licencjatu położnictwa (16 z I r., 13 z II r. oraz 14 z III r.), 74 pielęgniarek studiujących na magisterskich studiach uzupełniających (z których 71% pracowało w zawodzie) oraz 27 czynnych zawodowo położnych. Większość badanych była w wieku 21–30 lat, w tym 96% studentek pielęgniarstwa, 28% studentek położnictwa oraz 37% pielęgniarek i położnych. Pozostałe studentki pielęgniarstwa miały mniej niż 20 lat (4%) lub były w wieku 31–40 lat (23%), studentki położnictwa stanowiły grupę osób poniżej 20 roku życia (72%), natomiast spośród pielęgniarek 32% było w wieku 21–30 lat, 29% — w wieku 31–40 lat, a 16% w wieku 41–50 lat. Inaczej sytuacja kształtowała się w przypadku położnych, z których 58% było w wieku 41–50 lat, a 27% — w wieku 31–40 lat.

Spośród pielęgniarek 29% nie pracowało, 23% miało 5-letni staż w zawodzie, 20% pracowało 16–20 lat, z których najwięcej pielęgniarek (45%) na stanowisku pielęgniarki odcinkowej. W przypadku położnych, wśród których wszystkie były osobami czynnymi zawodowo, 26% miało staż pracy 16–20 lat oraz 26% — 21–30 lat stażu pracy.

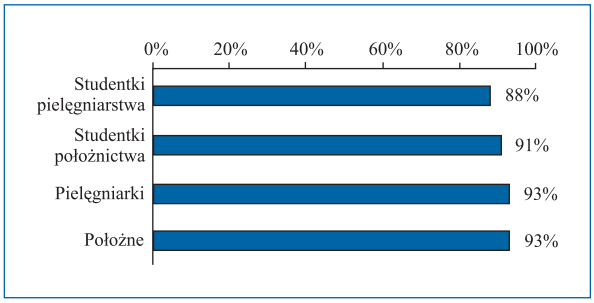

Rycina 1. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na pierwsze stwierdzenie kwestionariusza

Figure 1. Percentage of correct answers for first questionnaire question

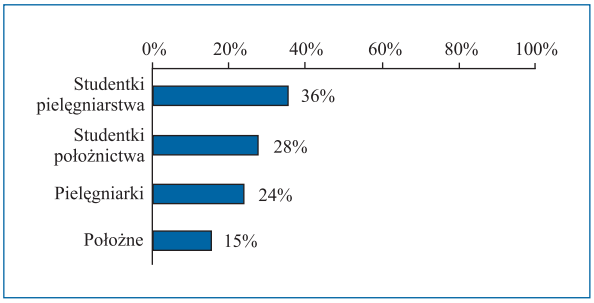

Rycina 2. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na drugie stwierdzenie kwestionariusza

Figure 2. Percentage of correct answers for second questionnaire question

Tabela 1. Pielęgniarka/położna będąca obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej nie może uzyskać na terenie Polski prawa wykonywania zawodu

Table 1. Nurse/midwife UE citizen cannot receive a licence to practice a profession

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	16%	9%	15%	12%	13%	8%	7%	9%	7%	7%	7%
Fałsz	84%	91%	85%	88%	87%	92%	93%	91%	93%	93%	93%

Wszystkie badane pielęgniarki ukończyły studia licencjackie i kontynuują naukę na uzupełniających studiach magisterskich. Spośród badanych położnych 74% ukończyło studium medyczne oraz po 4% licencjat położnictwa i studia magisterskie uzupełniające na kierunku położnictwo.

Przeważająca większość badanych pochodziła z miasta, w tym 72% studentek pielęgniarstwa, 84% studentek położnictwa, 78% pielęgniarek oraz 74% położnych. Spośród badanych pielęgniarek i położnych najwięcej (21%) miało staż pracy w zawodzie 16–20 lat, a pozostałe 1–5 lat (20%). Dotychczas nie podjęło pracy 20% respondentów (wyłącznie pielęgniarki).

Pierwsze stwierdzenie z części zasadniczej kwestionariusza, że: „Pielęgniarka/położna będąca obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej nie może uzyskać na terenie Polski prawa wykonywania zawodu" — większość respondentów słusznie uznała za fałszywe. Taką opinię zaprezentowało: 88% studentek pielęgniarstwa (84% z I r., 91% z II r. oraz 85% z III r.), 91% studentek położnictwa (87% z I r., 92% z II r. oraz 93% z III r.) oraz po 93% pielęgniarek i położnych (ryc. 1, tab. 1).

W przypadku drugiego problemu: „Podjęcie wykonywania zawodu pielęgniarki/położnej po upływie 5 lat od ukończenia stażu podyplomowego lub po przerwie w wykonywaniu zawodu dłuższej niż 5 lat jest niemożliwe" — wykazano znaczną niewiedzę wśród respondentów. Aż 85% położnych błędnie uznało wyżej wymienione zdanie za prawdziwe, podobnie 72% studentek położnictwa (75% z I r., 46% z II r. oraz 93% z III r.) oraz 64% studentek pielęgniarstwa (56% z I r., 72% z II r. oraz 54% z III r.) (ryc. 2, tab. 2).

Trzecim zagadnieniem poddanym ocenie respondentów było: „Pielęgniarka ma obowiązek udzielić pomocy w każdym przypadku niebezpieczeństwa utraty życia, poważnego uszczerbku na zdrowiu pacjenta, zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi". W powyższej kwestii prawie wszyscy badani odpowiedzieli poprawnie, w tym 100% studentek położnictwa, 96% położnych, 89% studentek pielęgniarstwa (84% na I r., 91% na II r. i 88% na III r.) oraz 84% pielęgniarek (ryc. 3, tab. 3).

Czwarta opinia, słusznie sugerująca, że „Pielęgniarka/położna nie ma obowiązku poinformowania pacjenta o jego prawach", spotkała się z poprawną odpowiedzią wśród 88% studentek położnictwa (94% z I r., 77% z II r. i 93 % z III r.), 88% studentek pielęgniarstwa (88% z I r., 91% z II r. i 85% z III r.), 86% pielęgniarek i 81% położnych (ryc. 4, tab. 4).

Respondentkom zadano piąte pytanie dotyczące: „Organu i terminu wniesienia odwołania o zawieszeniu prawa wykonywania zawodu na okres trwania niezdolności albo o ograniczeniu wykonywania określonych czynności zawodowych na okres trwania niezdolności". Prawidłowych odpowiedzi udzieliło 22% po-

Tabela 2. Podjęcie wykonywania zawodu pielęgniarki/położnej po upływie 5 lat od ukończenia stażu podyplomowego lub po przerwie w wykonywaniu zawodu dłuższej niż 5 lat jest niemożliwe

Table 2. Taking up nursig/midwifery profession after 5 years break from aftergraduation intership or after 5 years break during practissing profession

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	56%	72%	54%	64%	75%	46%	93%	72%	76%	85%	78%
Fałsz	44%	28%	46%	36%	25%	54%	7%	28%	24%	15%	22%

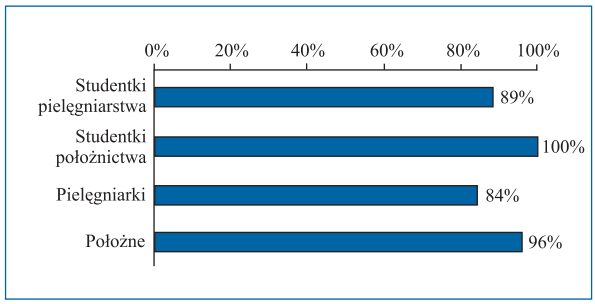

Rycina 3. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na trzecie stwierdzenie kwestionariusza

Figure 3. Percentage of correct answers for third questionnaire question

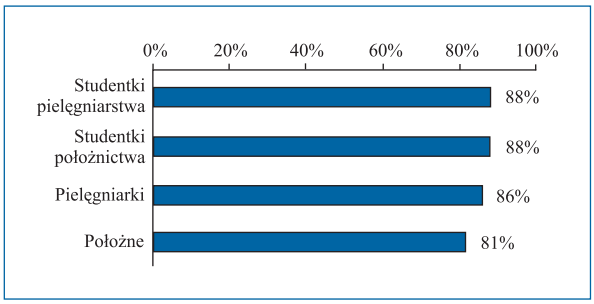

Rycina 4. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na czwarte stwierdzenie kwestionariusza

Figure 4. Percentage of correct answers for fourth questionnaire question

Tabela 3. Pielęgniarka ma obowiązek udzielić pomocy w każdym przypadku niebezpieczeństwa utraty życia, poważnego uszczerbku na zdrowiu pacjenta, zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi

Table 3. Nurse is obliged to give first aid in every case of emergency according to their qualifications

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	84%	91%	88%	89%	100%	100%	100%	100%	84%	96%	87%
Fałsz	16%	9%	12%	11%	0%	0%	0%	0%	16%	4%	13%

Tabela 4. Pielęgniarka/położna nie ma obowiązku poinformowania pacjenta o jego prawach

Table 4. Nurse/midwife is not obliged to inform patient about their rights

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	12%	9%	15%	12%	6%	23%	7%	12%	14%	19%	15%
Fałsz	88%	91%	85%	88%	94%	77%	93%	88%	86%	81%	85%

łożnych, 33% studentek położnictwa (38% z I r., 23% z II r. i 36% z III r.), 61% pielęgniarek oraz 71% studentek pielęgniarstwa (53% z I r., 77% z II r. i 77% z III r.) (ryc. 5, tab. 5).

Oceniając szóste zdanie, że: „Obowiązek tajemnicy zawodowej pielęgniarki/położnej ustaje z chwilą śmierci pacjenta", 96% położnych słusznie odpowiedziało, że jest to fałsz, podobnie jak 95% pielęgniarek, 88%

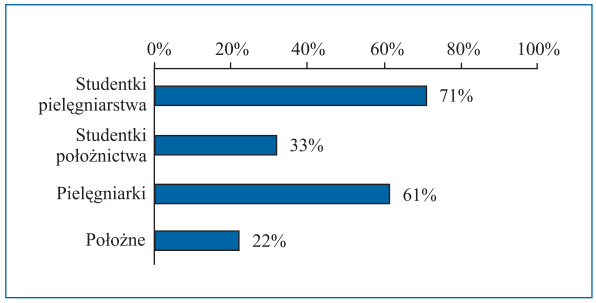

Rycina 5. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na piąte stwierdzenie kwestionariusza

Figure 5. Percentage of correct answers for fifth questionnaire question

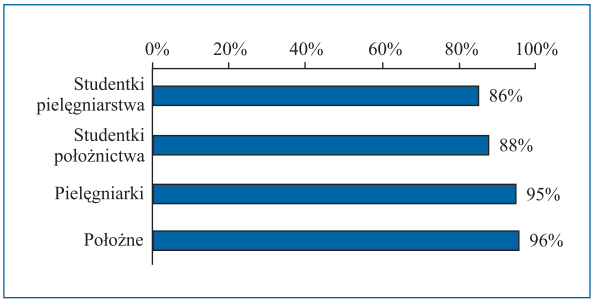

Rycina 6. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na szóste stwierdzenie kwestionariusza

Figure 6. Percentage of correct answers for sixth questionnaire question

Tabela 5. Pielęgniarka/położna może wnieść odwołanie do Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych w terminie 14 dni od otrzymania decyzji o zawieszeniu jej prawa wykonywania zawodu w związku z czasową niezdolnością wykonywania pracy

Table 5. Nurse/midwife, has 14 days for appeal to Supreme Board of Nurse and Midwives after receiot notification about the resolution of board of nurses and midwifes about limiting certain professinal duties

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	53%	77%	77%	71%	38%	23%	36%	33%	61%	22%	50%
Fałsz	47%	23%	23%	29%	62%	77%	64%	67%	39%	78%	50%

Tabela 6. Obowiązek tajemnicy pielęgniarki/położnej ustaje z chwilą śmierci pacjenta

Table 6. Duty of nurse and midwife's secret ceased after patient death

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	16%	7%	31%	14%	19%	0%	14%	12%	5%	4%	5%
Fałsz	84%	93%	69%	86%	81%	100%	86%	88%	95%	96%	95%

studentek położnictwa (81% z I r., 100% z II r. i 86% z III r.) oraz 86% studentek pielęgniarstwa (84% z I r., 93% z II r. i 69% z III r.) (ryc. 6, tab. 6).

Na stwierdzenie siódme, czy „pielęgniarki/położne w celu udzielania świadczeń zdrowotnych może prowadzić grupową praktykę tylko w formie spółki cywilnej", poprawnie odpowiedziało 93% położnych, 61% pielęgniarek, 58% studentek pielęgniarstwa (56% z I r., 59% z II r. i 58% z III r.) oraz 53% studentek położnictwa (56% z I r., 46% z II r. i 57% z III r.) (ryc. 7, tab. 7).

Ósmym zdaniem poddanym ocenie respondentek było: „Pielęgniarce/położnej wykonującej zawód na podstawie umowy o pracę przysługuje ochrona prawna przewidziana dla funkcjonariusza publicznego". Poprawnej odpowiedzi udzieliło 89% położnych, 79% studentek położnictwa (w tym 87% z I r., 77% z II r. i 71% z III r.), 72% studentek pielęgniarstwa (w tym 53% z I r., 86% z II r. i 58% z III r.) oraz 65% pielęgniarek (ryc. 8, tab. 8).

Dziewiąty problem dotyczył kwestii, czy „Pielęgniarka/położna po złożeniu powiadomienia na piśmie może się powstrzymać od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jej sumieniem". Najwięcej poprawnych odpowiedzi udzieliły pielęgniarki (88%), a następnie studentki pielęgniarstwa — 74% (w tym — 75% z I r., 77% z II r. i 62% z III r.), 63% studentki położnictwa (56% z I r., 69% z II r. i 64% z III r.) oraz 59% położnych (ryc. 9, tab. 9).

Ostatnie, dziesiąte stwierdzenie, mówiące, że: „W wyjątkowych przypadkach pielęgniarka/położna ma

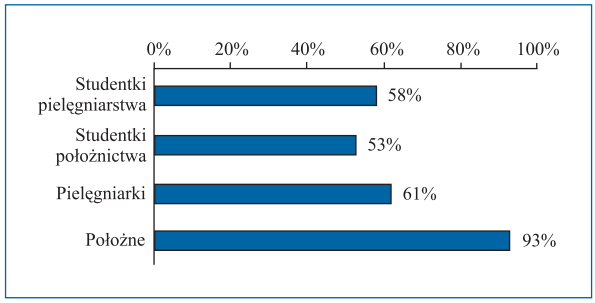

Rycina 7. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na siódme stwierdzenie kwestionariusza

Figure 7. Percentage of correct answers for seventh questionnaire question

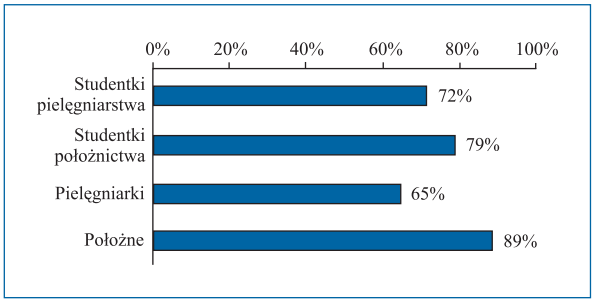

Rycina 8. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na ósme stwierdzenie kwestionariusza

Figure 8. Percentage of correct answers for eighth questionnaire question

Tabela 7. Pielęgniarka/położna w celu udzielania świadczeń zdrowotnych może prowadzić grupową praktykę tylko w formie spółki cywilnej

Table 7. In order to provide health services nurse/midwife may engage in a group practice only in the form of a civil law company

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	44%	41%	42%	42%	44%	54%	43%	47%	39%	7%	31%
Fałsz	56%	59%	58%	58%	56%	46%	57%	53%	61%	93%	69%

Tabela 8. Pielęgniarce/położnej wykonującej zawód na podstawie umowy o pracę przysługuje ochrona prawna przewidziana dla funkcjonariusza publicznego

Table 8. Nurse/midwife executing profession with employment contract has a legal protection provided for a public officer

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	53%	86%	58%	72%	87%	77%	71%	79%	65%	89%	71%
Fałsz	47%	14%	42%	28%	13%	23%	29%	21%	35%	11%	29%

prawo odmówić wykonania zalecenia lekarskiego, podając niezwłocznie przyczynę odmowy na piśmie", poprawnie oceniło aż 100% położnych, 96% pielęgniarek, 86% studentek położnictwa (75% z I r., 92% z II r. i 93% z III r.) oraz 85% studentek pielęgniarstwa (91% z I r., 87% z II r. i 73% z III r.) (ryc. 10, tab. 10).

Dyskusja

Regulacje prawne dotyczące zawodu pielęgniarki od 1918 roku przeszły ogromną ewolucję, będącą odzwierciedleniem zmian w zakresie roli i znaczenia tego zawodu we współczesnym porządku prawnym. Zdaniem Dalkowskiej i wsp. pozycję prawną zawodu pielęgniarki, podobnie jak w przypadku innych zawodów, wyznaczają pewne czynniki, do których należą: stopień podporządkowania organom władzy wykonawczej, czyli organom administracji, administracji publicznej, prawa i obowiązki, sposób kształcenia, odpowiedzialność zawodowa, karna, cywilna, formy działalności zawodowej oraz istnienie samorządu zawodowego [16].

Konieczność znajomości praw i obowiązków przez pielęgniarki i położne jest prawdą oczywistą. Jednak przyglądając się piśmiennictwie przedmiotu, należy zauważyć, że jeżeli pielęgniarki i położne były pytane o znajomość prawa, przeważnie ograniczało się to do oceny znajomości Kodeksu Etyki Zawodowej lub praw pacjenta [17–19]. Kostrzewska i Małek, badając pielęgniarki w Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Łukowie, stwierdziły, że 42%

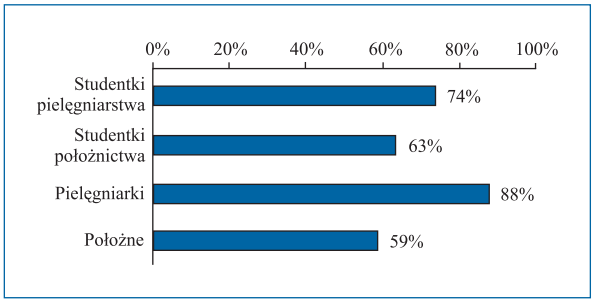

Rycina 9. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na dziewiąte stwierdzenie kwestionariusza

Figure 9. Percentage of correct answers for nineth questionnaire question

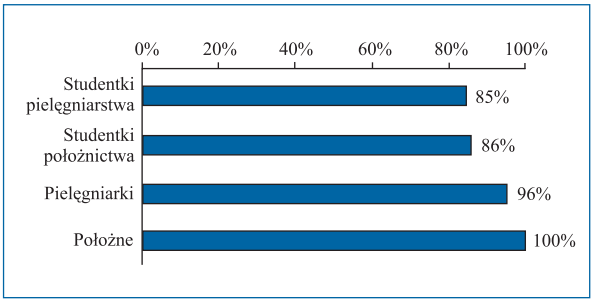

Rycina 10. Odsetek prawidłowych odpowiedzi na dziesiąte stwierdzenie kwestionariusza

Figure 10. Percentage of correct answers for tenth questionnaire question

Tabela 9. Pielęgniarka/położna po złożeniu powiadomienia na piśmie może się powstrzymać od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z jej sumieniem

Table 9. A nurse or a midwife may, after first notifying his/her superior in writing, refrain from providing a health service contrary to his/her convictions

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	75%	77%	62%	74%	56%	69%	64%	63%	88%	59%	80%
Fałsz	25%	23%	38%	26%	44%	31%	36%	37%	12%	41%	20%

Tabela 10. W wyjątkowych przypadkach pielęgniarka/położna ma prawo odmówić wykonania zalecenia lekarskiego, podając niezwłocznie przyczynę odmowy na piśmie

Table 10. In exceptional cases a nurse/midwife may refuse to implement a physician's instruction, stating forthwith in writing the reasons for the refusal

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Łącznie	I rok	II rok	III rok	Łącznie	Pielęgniarki	Położne	Łącznie
Prawda	91%	87%	73%	85%	75%	92%	93%	86%	96%	100%	97%
Fałsz	9%	13%	27%	15%	25%	8%	7%	14%	4%	0%	3%

respondentek znało zasady etyczne [17]. Natomiast Mroczek i wsp. po przeprowadzeniu ankietowych badań wśród 88 studentek Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie wykazały, że poziom wiedzy pielęgniarek na temat etyki zawodu jest niezadowalający i ukazuje względnie duże deficyty wiedzy na podany temat [18]. Owłasiuk w swoich badaniach, którymi objęła 116 lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, postanowiła sprawdzić między innymi, jak postrzegają oni samodzielność zawodową pielęgniarek i położnych [20]. Badanym zadała następujące pytanie: „Ustawa o zawodach pielęgniarki i położnej wskazuje, że są to zawody samodzielne. Na czym, według Pani/Pana, powinna polegać samodzielność pielęgniarki rodzinnej?". Odpowiedzi na to pytanie udzieliło 75% badanych. Po ich szczegółowej analizie autorka stwierdziła, że co 10. osoba wykazała się znajomością ustawy o zawodach pielęgniarek i położnych [20].

W niniejszym badaniu, w chwili kiedy trwają prace nad nowelizacją ustawy o zawodach pielęgniarki i położnej, postanowiono sprawdzić stan wiedzy pielęgniarek i położnych na temat ustawy z dnia 15 lipca 1996 roku o zawodach pielęgniarki i położnej.

Opinia zawarta w kwestionariuszu: „Pielęgniarka/położna będąca obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej nie może uzyskać na terenie Polski prawa wykonywania zawodu" została przez większość respondentów słusznie uznana za fałszywą. Poprawna

odpowiedź wiąże się z art. 11a i 11b omawianej ustawy [13], które brzmią:

Art. 11a. 1. Pielęgniarce będącej obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej przysługuje prawo wykonywania zawodu pielęgniarki, jeżeli:

1) posiada jeden z tytułów zawodowych wymienionych w załączniku nr 1;
2) posiada dyplom, świadectwo lub inny dokument potwierdzający posiadanie formalnych kwalifikacji do wykonywania zawodu pielęgniarki odpowiedzialnej za opiekę ogólną, wydany przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej;

2a) przedstawi zaświadczenie wydane przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej, że dyplom, świadectwo lub inny dokument, o których mowa w pkt 2, jest zgodny z wymaganiami zawartymi w przepisach prawa Unii Europejskiej;

3) posiada pełną zdolność do czynności prawnych;
4) posiada stan zdrowia pozwalający na wykonywanie zawodu, potwierdzony zaświadczeniem wydanym przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej;
5) przedstawi zaświadczenie wydane przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej, że nie została pozbawiona prawa wykonywania zawodu lub prawo to nie zostało zawieszone i nie toczy się przeciwko niej postępowanie w sprawie pozbawienia lub zawieszenia prawa wykonywania zawodu;
6) złoży oświadczenie, że włada językiem polskim w mowie i piśmie w zakresie koniecznym do wykonywania zawodu pielęgniarki.

Art. 11b. 1. Położnej będącej obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej przysługuje prawo wykonywania zawodu położnej, jeżeli:

1) posiada jeden z tytułów zawodowych wymienionych w załączniku nr 2;
2) posiada dyplom, świadectwo lub inny dokument potwierdzający posiadanie formalnych kwalifikacji do wykonywania zawodu położnej wydany przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej, jeżeli kształcenie w zakresie położnictwa spełnia jeden z następujących warunków:
   a) odbyło się w pełnym wymiarze i trwało co najmniej trzy lata, a rozpoczęcie kształcenia było uzależnione od posiadania dyplomu, świadectwa lub innego dokumentu uprawniającego do podjęcia nauki w szkole wyższej, natomiast w przypadku braku takiego dokumentu rozpoczęcie kształcenia było uzależnione od dokumentu stwierdzającego równoważny poziom wiedzy albo nastąpiła po nim praktyka zawodowa potwierdzona zaświadczeniem stwierdzającym, że położna, po uzyskaniu kwalifikacji do wykonywania czynności położnej, pracowała jako położna w szpitalu lub uprawnionej w tym zakresie placówce służby zdrowia przez okres co najmniej 2 lat;
   b) odbyło się w pełnym wymiarze i trwało co najmniej 2 lata lub 3600 godzin i było przeznaczone dla osób posiadających dyplom, świadectwo lub inny dokument potwierdzający posiadanie formalnych kwalifikacji do wykonywania zawodu pielęgniarki odpowiedzialnej za opiekę ogólną;
   c) odbyło się w pełnym wymiarze i trwało co najmniej 18 miesięcy lub 3000 godzin i było przeznaczone dla osób posiadających dyplom, świadectwo lub inny dokument potwierdzający posiadanie formalnych kwalifikacji do wykonywania zawodu pielęgniarki odpowiedzialnej za opiekę ogólną, po którym nastąpiła praktyka zawodowa potwierdzona zaświadczeniem stwierdzającym, że położna, po uzyskaniu kwalifikacji do wykonywania czynności położnej, pracowała jako położna w szpitalu lub uprawnionej w tym zakresie placówce służby zdrowia przez okres co najmniej roku;

2a) przedstawi zaświadczenie wydane przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej, że dyplom, świadectwo lub inny dokument, o których mowa w pkt 2, jest zgodny z wymaganiami zawartymi w przepisach prawa Unii Europejskiej;

3) posiada pełną zdolność do czynności prawnych;
4) posiada stan zdrowia pozwalający na wykonywanie zawodu, potwierdzony zaświadczeniem wydanym przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej;
5) przedstawi zaświadczenie wydane przez odpowiednie władze lub organizacje państwa członkowskiego Unii Europejskiej, że nie została pozbawiona prawa wykonywania zawodu lub prawo to nie zostało zawieszone i nie toczy się przeciwko niej postępowanie w sprawie pozbawienia lub zawieszenia prawa wykonywania zawodu;
6) złoży oświadczenie, że włada językiem polskim w mowie i piśmie w zakresie koniecznym do wykonywania zawodu położnej.

Kolejne stwierdzenie: „Podjęcie wykonywania zawodu pielęgniarki/położnej po upływie 5 lat od ukończenia stażu podyplomowego lub po przerwie w wykonywaniu zawodu dłuższej niż 5 lat jest niemożliwe", większość respondentów uznało błędnie za prawdziwe. Zgodnie bowiem z art. 15 §1 omawianej ustawy, podjęcie wykonywania zawodu pielęgniarki/położnej po upływie 5 lat od ukończenia stażu podyplomowego lub po przerwie w wykonywaniu zawodu dłużej niż 5 lat

wymaga przeszkolenia, którego — na mocy art. 15 §2 — program i sposób ustala okręgowa rada pielęgniarek i położnych [13].

Zdanie: „Pielęgniarka ma obowiązek udzielić pomocy w każdym przypadku niebezpieczeństwa utraty życia, poważnego uszczerbku na zdrowiu pacjenta, zgodnie z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi", prawie wszyscy badani zakwalifikowali poprawnie. Wspomniany obowiązek wynika bowiem nie tylko z art. 19 ustawy [13], ale również jest powszechnym obowiązkiem, którego złamanie jest przestępstwem na mocy art. 161 §1 Kodeksu Karnego [21], którego treść brzmi: „Kto człowiekowi znajdującemu się w położeniu grożącym bezpośrednim niebezpieczeństwem utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu nie udziela pomocy, mogąc jej udzielić bez narażenia siebie lub innej osoby na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3".

Czwarta opinia słusznie sugerująca, że: „Pielęgniarka/położna nie ma obowiązku poinformowania pacjenta o jego prawach", spotkała się także z poprawną odpowiedzią u większości respondentów. Art. 20 §2 doprecyzowuje powyższą powinność w zakresie koniecznym do sprawowania opieki, ponadto rozszerza zakres podmiotów uprawnionych do informacji — nie tylko jest nim sam pacjent, ale również jego przedstawiciel ustawowy (w przypadku nieletniego będzie to rodzic, poza wypadkami pozbawienia władzy rodzicielskiej) [13].

W przypadkach, jeżeli istnieje uzasadnione podejrzenie całkowitej albo częściowej niezdolności pielęgniarki/położnej do wykonywania zawodu, spowodowanej jej stanem zdrowia, okręgowa rada pielęgniarek i położnych powołuje komisję lekarską złożoną ze specjalistów odpowiednich dziedzin medycyny, która wydaje orzeczenie w przedmiocie niezdolności do wykonywania zawodu. Opierając się na wspomnianym orzeczeniu, okręgowa rada pielęgniarek i położnych podejmuje uchwałę o zawieszeniu prawa wykonywania zawodu na okres trwania niezdolności albo o ograniczeniu wykonywania określonych czynności zawodowych na okres trwania niezdolności. Pielęgniarka/położna w terminie 14 dni od otrzymania zawiadomienia o podjętej decyzji może wnieść odwołanie do Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych, natomiast po ustaniu przyczyn zawieszenia lub ograniczenia, jednak nie wcześniej niż po upływie 6 miesięcy od podjęcia uchwały, może wystąpić do okręgowej rady pielęgniarek i położnych o uchylenie uchwały. Respondentkom zadano pytanie dotyczące organu i terminu wniesienia odwołania. Najwięcej prawidłowych odpowiedzi udzieliły położne i studentki położnictwa.

Oceniając zdanie, że: „Obowiązek tajemnicy zawodowej pielęgniarki/położnej ustaje z chwilą śmierci pacjenta", większość badanych słusznie wypowiedziała się za fałszem. Od tej generalnej zasady istnieje jednak pięć wyjątków (wprowadzone art. 21 §3): jeżeli tak stanowią odrębne przepisy, zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób, pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy, jest to niezbędne do praktycznej nauki zawodów medycznych, jest to niezbędne dla celów naukowych [13].

Na pytanie, czy „Pielęgniarka/położna w celu udzielania świadczeń zdrowotnych może prowadzić grupową praktykę tylko w formie spółki cywilnej", poprawnie odpowiedziała większość badanych. Obowiązująca ustawa nie wprowadza ograniczenia prowadzenia grupowej praktyki tylko do formy spółki cywilnej; dopuszcza również możliwość formy spółki partnerskiej [13].

Ósmym twierdzeniem poddanym ocenie respondentek było: „Pielęgniarce/położnej wykonującej zawód na podstawie umowy o pracę przysługuje ochrona prawna przewidziana dla funkcjonariusza publicznego". Zgodnie z art. 115 §13 Kodeksu karnego [21], funkcjonariuszem publicznym jest: 1) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej; 2) poseł, senator, radny; 2a) poseł do Parlamentu Europejskiego; 3) sędzia, ławnik, prokurator, funkcjonariusz finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, notariusz, komornik, kurator sądowy, syndyk, nadzorca sądowy i zarządca, osoba orzekająca w organach dyscyplinarnych działających na podstawie ustawy; 4) osoba będąca pracownikiem administracji rządowej, innego organu państwowego lub samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe, a także inna osoba w zakresie, w którym jest uprawniona do wydawania decyzji administracyjnych; 5) osoba będąca pracownikiem organu kontroli państwowej lub organu kontroli samorządu terytorialnego, chyba że pełni wyłącznie czynności usługowe; 6) osoba zajmująca kierownicze stanowisko w innej instytucji państwowej; 7) funkcjonariusz organu powołanego do ochrony bezpieczeństwa publicznego albo funkcjonariusz Służby Więziennej lub 8) osoba pełniąca czynną służbę wojskową.

Powyższa definicja jest definicją zakresową, co oznacza, że w rozumieniu Kodeksu karnego, za funkcjonariusza publicznego nie może zostać uznana osoba niewymieniona w tym przepisie [22], nawet jeżeli przepisy szczególne gwarantują jej ochronę, jaką przewidziano dla funkcjonariuszy publicznych [23]. Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 28 września 1994 roku o treści: „Felczer (podobnie jak lekarz lub pielęgniarka) zatrudniony w publicznym zakładzie opieki zdrowotnej nie jest — z samej tylko racji wykonywanego zawodu — funkcjonariuszem publicznym w rozumieniu art. 120 §11 k.k." [24]. Podsumowując, pielęgniarka i położna nie są zawodami zaufania publicznego, jednak na mocy

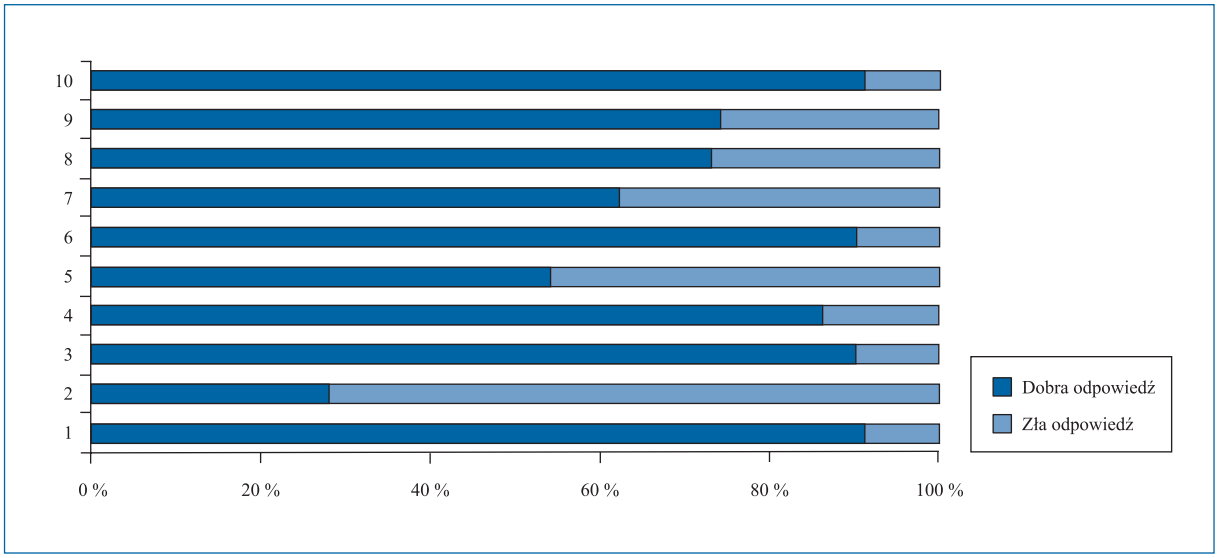

Rycina 11. Podsumowanie poprawności odpowiedzi badanych
Figure 11. Evaluation of respondents' correctness answers

Tabela 11. Podsumowanie dobrych i złych odpowiedzi respondentek
Table 11. Evaluation of correct and incorrect respondents answers

	Studentki pielęgniarstwa				Studentki położnictwa				Pielęgniarki i położne		
	I rok	II rok	III rok	Suma	I rok	II rok	III rok	Suma	Pielęgniarki	Położne	Suma
Dobra odpowiedź	71%	78%	70%	75%	70%	73%	70%	71%	75%	74%	75%
Zła odpowiedź	29%	22%	30%	25%	30%	27%	30%	29%	25%	26%	25%

24 ustawy o pielęgniarkach i położnych korzystają z ochrony przewidzianej dla funkcjonariusza publicznego. Poprawnej odpowiedzi w powyższej kwestii udzieliło większość badanych.

Zgodnie z art. 23 omawianej ustawy pielęgniarka/położna, po złożeniu powiadomienia na piśmie, może się powstrzymać od wykonania świadczenia zdrowotnego niezgodnego z ich sumieniem [13]. Najwięcej poprawnych odpowiedzi udzieliły pielęgniarki i niespełna ponad połowa położnych.

Zdaniem Dalkowskiej i wsp., we współczesnej rzeczywistości zawód pielęgniarki zyskał nowy wymiar oraz rangę i jest zawodem w pełni samodzielnym, chronionym przez korporacyjny samorząd zawodowy [5]. Jednocześnie, jak podkreślają autorzy, trzeba zdawać sobie sprawę, że zmiany w przepisach prawa powodują coraz większą samodzielność, większą odpowiedzialność i stawiają przed osobami wykonującymi zawód pielęgniarki nowe wyzwania, a także przynoszą konieczność ciągłego doskonalenia zawodowego [5].

Uzyskane w wyniku niniejszego badania rezultaty jednoznacznie wskazują, że wprowadzenie przedmiotu „ustawodawstwo zawodowe" na studiach kształcących polskie położne znacznie podniosło stopień wiedzy respondentek na temat najważniejszego dla tej profesji aktu prawnego. Należy więc postulować, aby kształcenie polskich pielęgniarek zostało również poszerzone o ten przedmiot. Ponadto powinno się systematycznie oceniać poziom wiedzy tych grup zawodowych na temat obowiązujących przepisów dotyczących zawodów pielęgniarki i położnej (tab. 11, ryc. 11).

Wnioski

1. Przeważająca większość badanych wykazała się dużą znajomością przepisów obowiązujących pielęgniarki/położne.
2. Najwięcej poprawnych odpowiedzi spośród badanych udzieliły studentki II roku studiów licencjackich pielęgniarstwa.
3. Pytanie, na które udzielono najmniej poprawnych odpowiedzi, dotyczyło możliwości podjęcia wykonywania zawodu po upływie 5-letniej przerwy.
4. Najwięcej poprawnych odpowiedzi respondentki udzieliły na pytania dotyczące uzyskania prawa wy-

konywania zawodu przez pielęgniarkę/położną będącą obywatelem państwa członkowskiego oraz prawa odmowy wykonania zalecenia lekarskiego.
5. Świadomość prawna pielęgniarek i położnych jest porównywalna.

Piśmiennictwo

1. Kuryłowicz M. Słownik terminów i sentencji łacińskich prawniczych oraz pochodzenia łacińskiego. Zakamycze, Warszawa 2002.
2. Wrońska I., Mariański J. Etyka w pracy pielęgniarskiej. Czelej, Lublin 2002; 84.
3. Korczak M. Refleksje na temat Kodeksu Etyki Zawodowej polskiej pielęgniarki. Studia Medyczne 2008; 9: 93–95.
4. Mroczek B., Kędzia A., Trzaszczka M. i wsp. Stan wiedzy na temat Kodeksu Etyki Zawodowej wśród pielęgniarek i położnych. Probl. Pielęgn. 2008; 16: 369–373.
5. Dalkowska A., Dalkowski P., Gaworska-Krzemińska A., Krzemiński M. Historyczno-prawne regulacje zawodu pielęgniarki. Probl. Pielęgn. 2007; 15: 115–119.
6. Ustawa z dnia 21 lutego 1935 r. o pielęgniarstwie (Dz.U. z 1935 r. nr 27, poz. 199 z późń. zm.).
7. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o samorządzie pielęgniarek i położnych (Dz.U. z 1991 r. nr 41, poz. 178).
8. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o samorządzie pielęgniarek i położnych (Dz.U. z 1991 r. nr 41, poz. 178).
9. Dz.U. UE L 255 z 30 września 2005 r., str. 22 z późn. zm.
10. Dz.U. z 2002 r. nr 71, poz. 655 z późn. zm
11. Dz.U. z 2005 r. nr 152, poz. 1270.
12. Monitor Polski z 2007 r. nr 45, poz. 536
13. Dz.U. z 1996 r. nr 91, poz. 410 ze zm.
14. Dz.U. z 1934 r. nr 5, poz. 41 ze zm.
15. Świątek B. Lekarz i pielęgniarka — ich wzajemne relacje w świetle obowiązujących przepisów. Przewodnik Lekarza 2000; 5: 16–17.
16. Dalkowska A., Dalkowski P., Gaworska-Krzemińska A., Krzemiński M. Historyczno-prawne regulacje zawodu pielęgniarki. Probl. Pielęgn. 2007; 15: 115–119.
17. Kostrzewska Z., Malek K. Respektowanie zasad etycznych w pracy zawodowej pielęgniarek. Probl. Pielęgn. 2008; 16: 259–268.
18. Mroczek B., Kędzia A., Trzaszczka M. i wsp. Stan wiedzy na temat Kodeksu Etyki Zawodowej wśród pielęgniarek i położnych. Probl. Pielęgn. 2008; 16: 369–373.
19. Budzyńska-Kapczuk A. Rola pielęgniarki w respektowaniu praw pacjenta. Zdrow. Publiczne 2002; 112: 485–488.
20. Owłasiuk A. Autonomia zawodowa pielęgniarek rodzinnych w opinii lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej. Ann. Univ. Mariae Curie-Sklodowska, Sectio D, 2005; 60: 156–160.
21. Kodeks Karny (Dz.U. z 1997 r. nr 88, poz. 553).
22. Zoll A. (red.), Bogdan G., Ćwiąkalski Z. i wsp. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1–116 k.k., Zakamycze, Warszawa 2004, komentarz do art. 115, teza 4, System informacji Prawnej Lex, (Lex Omega) 11/2008.
23. Wyrok SN z 27 listopada 2000 r., WKN 27/00, OSNKW 20001, z. 3-4, poz. 21.
24. Uchwala SN z dnia 28 września 1994 r., sygn. I KZP 23/94.